

Π.4.3.7 Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της
Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά

Τίτλος:

«Τοπιογραφία του Άνω/Κάτω Κόσμου»

Περιγραφικός υπότιτλος:

«Αποδόσεις και ιδεολογίες του θανάτου στην τέχνη»

ΟΛΓΑ ΤΣΑΝΤΣΑΝΟΓΛΟΥ

Θεσσαλονίκη 2015

γλώσσαν νωμᾶν

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNL)
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ALTE)

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Διαμόρφωση Μεθοδολογίας Ψηφιακής Διαμόρφωσης των σχολικών βιβλίων και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού για τα Γλωσσικά μαθήματα, Ψηφιακή Διαμόρφωση των σχολικών βιβλίων για τα Γλωσσικά μαθήματα, Αναζήτηση και Προσαρμογή πρόσθετου Εκπαιδευτικού υλικού για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας» (MIS: 296442) – (υπ’ αριθμ. 11736/12-08-2010 Απόφαση Ένταξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.4.3.7. Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΕΥΗ ΜΗΤΡΟΥΣΗ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνι 1 – Πλατεία Σκρά Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2313 331500, Φαξ: 2313 331502, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Τοπογραφία του Άνω/Κάτω Κόσμου

Περιγραφικός υπότιτλος

Αποδόσεις και ιδεολογίες του θανάτου στην Τέχνη

Δημιουργός

Όλγα Τσαντσάνογλου

(Προτεινόμενη) Τάξη

Β΄ Γυμνασίου (εφόσον συνδυαστεί και με τη διδασκαλία των ομηρικών επών) ή Α΄ Λυκείου ή Β΄ Λυκείου

Χρονολογία

Οκτώβριος 2015

Διαθεματικό

Το θέμα του θανάτου ως μεταφυσική αντίληψη δεν εντοπίζεται μόνο στη λογοτεχνική γραμματεία αλλά και στον φιλοσοφικό στοχασμό, στην ψυχανάλυση, στα εικαστικά, στη μουσική, σε κάθε έκφανση του ανθρώπινου πεδίου δημιουργίας. Αποτέλεσε κίνητρο αντιλήψεων για τη ζωή που σχετίστηκαν με τις προκαταλήψεις, τα στερεότυπα, τις θρησκείες, την άσκηση εξουσίας. Συνεπώς, είναι χρήσιμο να υπάρχει, εκτός από τη συνανάγνωση με άλλα κείμενα από διαφορετικές εποχές, η δυνατότητα να μελετηθούν συγκριτικά και άλλες τέχνες οι οποίες εξέφρασαν την προαιώνια μεταθανάτια αγωνία. Για τον λόγο αυτό η παρούσα διδακτική πρόταση συνομιλεί και με άλλα διδακτικά αντικείμενα σε πεδία διαφορετικά από αυτά του γραπτού λόγου.

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Μουσική

Εικαστικά

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Φιλοσοφία

Θρησκευτικά

Θεατρολογία

Προτεινόμενη Χρονική διάρκεια

12 ώρες, εφόσον εφαρμοστεί ως διδακτικό σενάριο ή 4 μήνες (ή 3 μήνες για το Γυμνάσιο), εφόσον εφαρμοστεί ως project ή 6 μήνες σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς –εφόσον προσαρμοστεί– για τις ανάγκες μιας σχολικής εκδήλωσης, ενός πολιτιστικού ή θεατρικού δρώμενου.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Η χρήση των ΤΠΕ είναι αναγκαία προϋπόθεση για την υλοποίηση του σεναρίου. Επομένως, απαραίτητες θεωρούνται οι γνώσεις κειμενογράφου, λογισμικού παρουσίασης, χρήση κοινόχρηστων αρχείων για τον μαθητή.

Ο διδάσκων θα πρέπει να γνωρίζει –πέρα από τα παραπάνω– τουλάχιστον δύο λογισμικά διαχείρισης τάξης, το πρόγραμμα Flickr, τη διαχείριση μουσικών αρχείων και τη δημιουργία μουσικών άλμπουμ ή και διασκευής μουσικών κομματιών.

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης στηρίζεται

—

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης αντλεί

—

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτική πρόταση στοχεύει να περιηγηθεί σε μια συνολική τοπογραφία του «Κάτω Κόσμου» ή του «Άλλου Κόσμου» με προσέγγιση διαφορετική της αμιγώς κειμενικής. Συγκεκριμένα, οι μαθητές καλούνται να ανιχνεύσουν τις αιτίες και τους στόχους των έργων που απηχούν τη θεματική περιοχή του θανάτου. Σε κάθε περίπτωση, το θέμα έχει μια πλούσια παρακαταθήκη, πέρα από τα θρησκευτικά και λατρευτικά έθιμα και κείμενα, σε όλες τις μορφές τέχνης: αρχαία αγγεία, τοιχογραφίες, πίνακες αλλά και μουσικά είδη, από την επίσημη εκδοχή των ρέκβιεμ

και της ορθόδοξης υμνογραφίας στα δημόδη είδη, όπως τα μοιρολόγια, και στα πιο οικεία για τους μαθητές μουσικά είδη, όπως της rock και metal μουσικής.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη, άξονας συνοχής-ιδέα, πλαίσιο αξιοποίησης/ενσωμάτωσης

Η σύλληψη της πρότασης προέκυψε από τη διδασκαλία του *Απόκοπου* του Μπεργαδής και το θέμα της «καθόδου στον Άδη», όπως αποδίδεται και στο έργο *Θεία Κωμωδία* του Δάντη. Τα κείμενα αναφοράς υπάρχουν στο βιβλίο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Α' Λυκείου και διδάσκονται μετά την ενότητα των δημοτικών τραγουδιών του «Κάτω Κόσμου». Τα κείμενα είναι προσιτά στους μαθητές ως προς το περιεχόμενο και το σημείο δυσκολίας εντοπίζεται κυρίως στη γλωσσική προσέγγιση. Συνεπώς, η διδασκαλία που επικεντρώνεται στην πρόσληψη των μοτίβων και όχι στην κειμενική προσπέλασή τους είναι αποδοτικότερη και ανοιχτή σε περαιτέρω αναλύσεις, δεδομένου ότι συνήθως η αισθητική και μουσική εμπειρία των έφηβων μαθητών εμπεριέχει gothic στοιχεία, καθώς και ακούσματα που εκκινούν από τη θεματική του θανάτου, όπως το death και thrash metal. Επομένως, ως άξονας συνοχής της διδασκαλίας θα μπορούσε να λειτουργήσει μια διαχρονική ματιά στον τρόπο που κάθε εποχή αποτυπώνει τη θεματική του θανάτου. Οι μαθητές, άλλωστε, μπορούν συνήθως να ενσωματώσουν με σχετική ευχέρεια είδη που συνομιλούν με οικείες εμπειρικά περιοχές. Γενικός στόχος της διδακτικής πρότασης είναι, αφού δημιουργηθεί μια ηλεκτρονική βιβλιοθήκη με κείμενα από την αρχαιότητα ως τον Μεσαίωνα, να εμπλουτισθεί και με ανάλογο εικαστικό και μουσικό υλικό, ώστε οι μαθητές να περιηγηθούν ελεύθερα στην καλλιτεχνική περιοχή που αναφέρεται στον θάνατο και να είναι σε θέση να προσεγγίσουν την ιδεολογία που χαρακτηρίζει κάθε εποχή στην αντιμετώπιση του θέματος.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να διερευνήσουν το πεδίο της ανθρώπινης μεταφυσικής ανησυχίας διαχρονικά και έως την εποχή τους.
- να παρακολουθήσουν το θέμα του θανάτου μέσα από εκφάνσεις της καθημερινής ζωής άλλοτε και τώρα.
- να συνδυάσουν τη φιλοσοφική αντίληψη των κοινωνιών στη διαχρονικότητά τους για το θέμα του θανάτου.
- να συλλάβουν το σκεπτικό και τις προθέσεις των δημιουργών που πραγματεύονται το θέμα μέσα από διαφορετικές μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να γνωρίσουν την εξωφυσική τοπιογραφία του Κάτω Κόσμου ως μοτίβο της λογοτεχνίας, το οποίο ωστόσο συνομιλεί και με άλλες περιοχές της τέχνης, όπως η μουσική και η ζωγραφική.
- να διακρίνουν τον φιλοσοφικό στόχο των δημιουργών, ανάλογα με το σημείο εκκίνησης του εκάστοτε έργου.
- να εντοπίζουν τις διαφορετικές οπτικές με τις οποίες αποδίδεται το θέμα της καθόδου στον Άδη (προβάλλει τις χαρές της ζωής, αποδίδει δικαιοσύνη, αποτελεί μέσο εκδίκησης ή τιμωρίας).
- να συνομιλούν διακειμενικά όχι μόνο με κείμενα διαφορετικών εποχών, αλλά συγκριτολογικά και με άλλα γένη, όπως η μουσική και η ζωγραφική.

Γραμματισμοί

Με το τέλος του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να διακρίνουν τις ιδεολογικές αποχρώσεις οι οποίες ενδύουν ένα κείμενο ή άλλο είδος μέσω του θέματος του θανάτου.
- να εξοικειωθούν με τη συγκεκριμένη θεματική, ώστε να διαβάζουν/μελετούν χωρίς προϋπάρχουσες ιδεολογικές προκαταλήψεις τα αντίστοιχα έργα.
- να αντιληφθούν το εύρος της θεματικής και τους διαφορετικούς στόχους του εκάστοτε δημιουργού, ανάλογα με τις κοινωνικο-πολιτικές του αντιλήψεις.
- να αντιλαμβάνονται τον τρόπο της ιδεολογικής επιλογής ως επικράτηση μιας ιδεολογικής προσλαμβάνουσας.

Διδακτικές πρακτικές

Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία στην παρούσα πρόταση δεν στοχεύει μόνο στη συνεργατική προσπέλαση μιας διδακτικής περιοχής. Δίνει στους μαθητές μια πρωτότυπη βάση για αυτενέργεια, στην οποία η προσωπική τους εμπειρία και καθημερινότητα όσον αφορά την ποίηση και την τέχνη δύναται να ξεπερνά την αντίστοιχη εμπειρία του διδάσκοντα. Οι μαθητές, εξοικειωμένοι με τα σύγχρονα σύμβολα και μοτίβα του θανάτου, θεωρούμε ότι θα αντιμετωπίσουν πιο δημιουργικά τα κείμενα αναφοράς, παρά το γεγονός ότι αυτά διατρέχουν μια τεράστια χρονική περίοδο. Έτσι, θα αντιληφθούν όχι μόνο την εξωφυσική τοπογραφία του Κάτω Κόσμου αλλά –το κυριότερο– και την εξωχρονική του ιδιότητα. Θα κινηθούν σε οικεία είδη και θα μελετήσουν μέσα από την καθοδήγηση του διδάσκοντα το ψηφιακό υλικό που προσφέρεται για αρχειοθέτηση και συγκριτική παρουσίαση. Πρόκειται, εντέλει, για μια διδακτική πρακτική που θα προωθήσει κυρίως τη συνεργατικότητα μέσα από την αυτενέργεια κάθε μαθητή, ανεξάρτητα από τις συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες τάσεις αισθητικής που έχει καθένας.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Ως κατεξοχήν αφετηρία του σεναρίου λειτουργούν κείμενα του σχολικού εγχειριδίου της Α΄ Λυκείου, συγκεκριμένα [η κατηγορία των δημοτικών τραγουδιών του](#)

Χάροντα, το απόσπασμα από το έπος του Διγενή Ακρίτα, ο Απόκοπος του Μπεργαδή, η «Λήθη» του Μαβίλη και, τέλος, το διάγραμμα της Θείας Κωμωδίας από τον Ν. Καζαντζάκη και το αντίστοιχο απόσπασμα του Δάντη, τα οποία συγκροτούν μια ομάδα κειμένων δημώδους και λόγιας γραμματείας του Μεσαίωνα και της πρώιμης Αναγέννησης.

Η θεματική του θανάτου εντοπίζεται, ακόμη, στα σχολικά εγχειρίδια και άλλων τάξεων με κείμενα που προσφέρονται για συνανάγνωση. Στο αντίστοιχο βιβλίο της Β΄ Γυμνασίου τα «Νανούρισμα στο γιο μου» του Ναζίμ Χικμέτ, «Εξι χιλιάδες νέοι» του Γιώργου Χειμωνά και «Όταν πεθαίνει ένα παιδί» του Τόλη Νικηφόρου αναφέρονται στον θάνατο νέων στη σύγχρονη εποχή σε πολιτικο-κοινωνικά κυρίως συμφραζόμενα· ανάλογα παρουσιάζονται και οι αδικοχαμένοι νέοι του Απόκοπου.

Επίσης, σχετικά κείμενα από το σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Λυκείου είναι «Το μοιρολόγι της φώκιας» του Αλ. Παπαδιαμάντη και τα «Επί Ασπαλάθων...» του Γ. Σεφέρη, «Η ελεγεία των αδερφών» του Γ. Βαφόπουλου, «Ο Ύπνος των Γενναίων» του Ο. Ελύτη, «Δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο» του Ν. Βρεττάκου και η «Ανάταση» του Σ. Μποντλέρ. Τέλος, ενδεικτικά από το βιβλίο της Γ΄ Λυκείου αναφέρονται τα «Δ΄ Θριαμβικό» της Μ. Λαϊνά, το «Φονικό στην εκκλησιά» του Τ. Σ. Έλιοτ και το «Σύγγεφο με παντελόνια» του Μαγιακόφσκι.

Τα κείμενα αυτά, ανεξάρτητα από την εποχή και τις συνθήκες συγγραφής τους, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στους εξής άξονες: α) κείμενα με περιεχόμενο θρηνητικό για την άδικη στιγμή του θανάτου – ιδίως όταν αφορά άτομα νεαρής ηλικίας β) κείμενα όπου οι νεκροί μιλούν, εκφράζουν ένα αίτημα ή συνομιλούν με επισκέπτες που κατ' εξαίρεση τους επισκέφθηκαν, ώστε να πραγματοποιηθεί μια ευχή τους, να ανακληθεί το αμετάκλητο του θανάτου ή απλώς να υμνηθεί η χαρά της ζωής σε συνάρτηση με την τραγικότητα του θανάτου και γ) κείμενα όπου ο θάνατος έχει διδακτικό, σωφρονιστικό χαρακτήρα ή αποδίδει δικαιοσύνη μέσω της κάθαρσης ή της εκδίκησης, είναι τρομερός για τους άδικους και λυτρωτικός για τους αγαθούς. Οι τρεις αυτοί άξονες ανάγνωσης βοηθούν τους μαθητές να αποκωδικοποιήσουν το

κίνητρο συγγραφής των κειμένων και να τα εντάξουν σε ένα πλαίσιο προσέγγισης ιστορικού-κοινωνικού χαρακτήρα, με σαφείς συντεταγμένες αξιών.

Κατ' αυτόν τον τρόπο ο θάνατος θα μελετηθεί ως ενδεχόμενο της ανθρώπινης ζωής και θα διερευνηθεί το ιδεολογικό πλαίσιο που υφίσταται σε κάθε εποχή και που δεν διαφοροποιείται τελικά ιδιαίτερα μέχρι σήμερα. Παράλληλα, θα δοθεί έμφαση στον θάνατο – που αντιμετωπίζεται ως τιμωρία ή αφορμή αυτοβελτίωσης είτε μέσα από θρησκευτικά είτε μέσα από πολιτικά και ηθικά συμφραζόμενα. Ως επιβεβαίωση της ερμηνευτικής αυτής προσέγγισης ένας πλούσιος κατάλογος έργων, από τον [«Κήπο των Γήινων Απολαύσεων»](#) του Ιερώνυμου Μπος και το *Ρέκβιεμ* του Μότσαρτ έως τις gothic εκδοχές της σύγχρονης αισθητικής και του death metal, αποδεικνύουν πως το ιδεολογικό οικοδόμημα «περί θανάτου» δεν αποτελεί σημείο διαφοράς, αλλά συνεξαρτάται από τα κοινωνικά και πολιτικά συμφραζόμενα κάθε εποχής.

Στόχος, τέλος, της διδακτικής πρότασης είναι η ανάγνωση των κειμένων, χωρίς να δίνεται έμφαση στη γλωσσική δυσκολία που ενίοτε παρουσιάζουν, αλλά στην κοινή και ερμηνεύσιμη θεματική τους. Ενσωματώνονται, επομένως, με σχετική ομοιομορφία και αυτοτέλεια κείμενα της μεσαιωνικής γραμματείας –άγνωστα στους μαθητές–, τα οποία με μια πρώτη ματιά θα φαίνονταν απροσπέλαστα ή αδόκιμα για συνδιδασκαλία. Ωστόσο, τα κείμενα που θα αξιοποιηθούν εντάσσονται στους τρεις προαναφερθέντες θεματικούς άξονες. Πρόκειται για τα [Πένθος Θανάτου](#), [Οπτασία Δημητρίου](#), [Μεγάλον θανατικόν από πανόκλα](#) και τη [λαϊκή αφήγηση του πανδοχέα \(όστος\)](#).

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το θέμα του θανάτου στο μάθημα Λογοτεχνίας διδάσκεται περιστασιακά, συνήθως με αφορμή ένα συγκεκριμένο κείμενο, χωρίς περαιτέρω συγκριτολογικές αναγνώσεις. Κατά κανόνα δεν καταδεικνύεται η διαθεματική προσέγγιση με άλλες μορφές τέχνης, ούτε δημιουργούνται γέφυρες ερμηνευτικής προσπέλασης αντίστοιχες με τις αισθητικές εμπειρίες των μαθητών.

Στο σχολικό εγχειρίδιο της Β΄ Γυμνασίου συγκεντρώνονται όλα τα κείμενα που επισημάνθηκαν πιο πάνω με στόχο μια κοινή αφετηρία ανάγνωσης: την τραγικότητα που διέπει τον θάνατο νέων ή παιδιών και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται από τον δημιουργό το γεγονός αυτό. Ο συγκεκριμένος στόχος διαφοροποιείται [στο απόσπασμα του Διγενή](#) υπό το πρίσμα του εξωλογικού στοιχείου της δημοτικής ποίησης: εκτός από το ότι καταγγέλλει το άδικο του θανάτου, περιγράφει την ισάξια προσπάθεια του θνητού να παραμείνει στη ζωή. Παραμένοντας στον ίδιο θεματικό άξονα, τον θάνατο σε νεαρή ηλικία, προσφέρονται για συνανάγνωση ο *Απόκοπος* του Μπεργαδή, μια ονειρώδης αφήγηση σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο που καταπιάνεται με το θέμα της καθόδου στον Άδη και της συνομιλίας με δύο αδικοχαμένους νέους (πρώτη χρονολογημένη έκδοση 1509), το κείμενο *Πένθος θανάτου, ζωής μάταιον και προς Θεόν επιστροφή*, παραινετικό ποίημα 632 δεκαπεντασύλλαβων στίχων που συνέταξε ο Γιούστος Γλυκός στην Κορώνη με ημερομηνία συγγραφής 5 Μαΐου 1520, η *Οπτασία Δημητρίου* και η λαϊκή αφήγηση του πανδοχέα (όστος).

Ως πρώτο βήμα διδασκαλίας ή αφόρμησης για τους μαθητές του Γυμνασίου θα μπορούσε να θεωρηθεί το θέμα της πάλης του ανθρώπου με τον θάνατο: στο κείμενο του *Διγενή* σηματοδοτεί την ανδρεία του ήρωα και την αποφασιστικότητά του να τον «πολεμήσει» με γενναιότητα· παράλληλα, στο ποίημα του Ναζίμ Χικμέτ αυτή η πρόθεση καταδεικνύεται μέσω του παραινετικού πατρικού λόγου που παρεμβαίνει στο νανούρισμα της μάνας. Συγκεκριμένα, ο ποιητής συμβουλεύει τον γιο να παλέψει με όποιον τρόπο μπορεί, με κάθε σωματική και πνευματική ικμάδα όποιο εμπόδιο σταθεί μπροστά του, ακόμα και τη φουρτούνα, τα «λυσσαλέα κύματα», ώστε να παραμείνει ένα πρόσωπο όμορφο στην αιωνιότητα. Στα κείμενα του Γ. Χειμωνά και του Τ. Νικηφόρου τονίζονται η τραγικότητα και η ηθική-πολιτική διάσταση των φαινομένων, με παρόμοια ωστόσο λυρικά ευρήματα: τη συμμετοχή της γης-φύσης που σέβεται τους νεκρούς, την απήχηση που έχει ο θάνατος ενός παιδιού στην ανθρωπότητα ως δημιουργία συμπαντικού σκότους και κατάρρευσης.

Τα κείμενα της δημόδους μεσαιωνικής γραμματείας με τη σειρά τους επιβεβαιώνουν την τραγικότητα που διέπει τον θάνατο των νέων. Παράλληλα, αποδίδεται με τον ίδιο λυρισμό μια τοπιογραφία σκότους και δυστοπίας, σε αντίθεση με την ομορφιά του φυσικού κόσμου που οι νεκροί νοσταλγούν (*Απόκοπος*). Ο «επισκέπτης» περιγράφει emphatically έναν χώρο ονειρικό, όμορφο και γαλήνιο, όπου τα νεκρά παιδιά υπάρχουν σε μια άχρονη διάσταση σε κατάσταση απόλυτης ευτυχίας: γυρίζει, λοιπόν, πίσω ήρεμος για να μοιραστεί την εμπειρία με τους δικούς του και τους γείτονες. Ωστόσο, υπάρχει και η περιγραφή της φρικώδους όψης του «άνω κόσμου», η οποία αφορά όσους πέθαναν αμαρτωλοί (*Οπτασία Δημητρίου*).

Στην Α' Λυκείου η μελέτη γίνεται πιο ενδιαφέρουσα, γιατί στο σχολικό βιβλίο υπάρχει ένα απόσπασμα από το κείμενο του Μπεργαδή, η ενότητα δημοτικών του Κάτω Κόσμου και η «Λήθη» του Μαβίλη, αλλά και το δοκιμιακό κείμενο του Καζαντζάκη για τη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη, καθώς και ένα απόσπασμα του ίδιου του δαντικού έργου. Η αναφορά στην απόδοση του τοπίου του Κάτω Κόσμου παραμένει κοινή με τα παραπάνω: επιβεβαιώνεται μάλιστα και στο λαϊκό μοτίβο του νερού της λήθης ή της λησμονιάς, όπως το αποδίδει ο Λ. Μαβίλης στο ομότιτλο σονέτο του. Επιπλέον, τα κείμενα, αν αναγνωστούν συγκριτικά με τον δαντικό Οδυσσέα, παραπέμπουν στον άνθρωπο-αγωνιστή που παλεύει με τα κύματα (της αρετής και της γνώσης) –σαφής παραλληλισμός με τη συμβολική περιγραφή του Χικμέτ– και ανάγουν τη διδασκαλία σε διαχρονική μελέτη του λογοτεχνικού συμβολισμού που διέπει τον θάνατο.

Ωστόσο, ειδοποιός διαφορά από το Γυμνάσιο στο Λύκειο είναι η μελέτη δύο περιοχών που είναι ευδιάκριτες και στο σχολικό βιβλίο, αλλά και στα κείμενα της δημόδους-μεσαιωνικής λογοτεχνίας που προαναφέρθηκαν: στη δυτικότροπη περιγραφή του θανάτου ενυπάρχει το στοιχείο της τιμωρίας, της εκδίκησης, της δυστοπίας. Η αντίθεση σκότους και φωτός αντιπροσωπεύει τους δύο κόσμους, όπως επίσης η διάσταση βάθους και ύψους. Η χωροταξία γίνεται επιβλητική ή εξωφυσική και ο θάνατος είναι θρηνητικός, αμετάκλητος, τρομακτικός. Αντιστικτικά, η

ανατολίζουσα δημώδης απόδοση είναι κυρίως φυσιοκρατική: βρύσες και δέντρα, λιθάρια, ποντικοί, θάλασσες συνθέτουν ένα τοπίο με λιγότερο τρομακτικά χαρακτηριστικά και εντονότερο ανθρωπομορφισμό στη μεταφυσική διάσταση του «άλλου» κόσμου – είτε αποδίδεται ανοδικά είτε καθοδικά.

Μάλιστα, αν και ο *Απόκοπος* θεωρήθηκε «επίδραση» από το δαντικό κείμενο, η μελέτη επισημαίνει ότι η διαφορά του έγκειται και σε αυτήν την ίσως σατιρική του αναίρεση: ότι πρόκειται, δηλαδή, για μια «ελληνίζουσα» νοοτροπία, σύμφωνα με την οποία ο Άδης ξορκίζεται από τις σκοτεινές δυνάμεις της εκδίκησης και της τιμωρίας και το αμετάκλητο του θανάτου μπορεί εντέλει να συζητηθεί στη λογοτεχνία. Στην *Οπτασία Δημητρίου*, λοιπόν, ο ήρωας Δημήτριος επισκέπτεται τους νεκρούς κατά λάθος, αφού η θεϊκή φωνή παρατηρεί στον συνοδό-ψυχοπομπό ότι έκανε λάθος και πρέπει να τον επιστρέψει και να του φέρει τον γείτονά του, τον Νικόλαο. Έτσι, γίνεται δυνατή η επιστροφή του και η αφήγηση της μεταφυσικής του εμπειρίας. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι και η αφήγηση του «όστου», του ξενοδόχου που κέρδισε το προνόμιο από τον Χριστό να εγκλωβίσει τον Χάρο σε μια «απιδιά» και να συνεχίσει τον ενάρετο βίο του. Οι συγκεκριμένες αφηγήσεις επιβεβαιώνουν την ανάλογη πρόθεση του Μπεργαδή να παραπλανήσει τις σκοτεινές δυνάμεις και να ξεφύγει από τον Μακάβριο Χορό εγκαίρως, επιστρέφοντας στο Φως, πιθανώς αποδεικνύοντας ή επιδεικνύοντας στην Καθολική Εκκλησία ότι και το αμετάκλητο και η θαρραλέα αντιμετώπιση είναι δυνατά. Στο ίδιο χωροταξικό περιβάλλον, αλλά με περισσότερο παραινετικό χαρακτήρα, κινείται το *Πένθος Θανάτου*, όπου ο αφηγητής φιλοσοφεί στη ματαιότητα του γήινου πλούτου και περιγράφει την ισοπεδωτική και μακάβρια πραγματικότητα του Άδη, ενώ στο *Μεγάλον θανατικόν από πανόκλα* η αρρώστια εκλαμβάνεται ως συνέπεια του έκλυτου βίου των κατοίκων, ως τιμωρία των άνομων πράξεών τους.

Εν κατακλείδι, η συγκεκριμένη διδασκαλία είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί μέσα από τα ισχύοντα του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών, γιατί σε κάθε περίπτωση τα προσφερόμενα κείμενα αφήνουν ικανά περιθώρια περαιτέρω μελέτης,

όπως θα περιγραφεί στη διδακτική πορεία. Με άξονα ένα σώμα κειμένων που αντλείται από τα διδακτικά εγχειρίδια και χρησιμοποιεί ως κορμό του τα βιβλία της Β΄ Γυμνασίου και της Α΄ Λυκείου, η τυπική οργάνωση της διδασκαλίας δεν παρεμποδίζεται, αλλά εμπλουτίζεται με γνώμονα τη συγκριτική ανάγνωση της λογοτεχνίας και τη διεπιστημονική συνομιλία των τεχνών (λογοτεχνία, ζωγραφική, μουσική). Η διδασκαλία της λογοτεχνίας με αυτόν τον τρόπο επεκτείνει τους γραμματολογικούς της στόχους σε κριτική συζήτηση και αναζήτηση των αισθητικών τάσεων που αποκαλύπτονται σε διαφορετικές περιόδους και μορφές της τέχνης, όσον αφορά στη διαπραγμάτευση και τον αναστοχασμό πάνω στο αρχετυπικό μοτίβο του θανάτου.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Η παρούσα πρόταση διδασκαλίας δύναται να εφαρμοστεί σε διάφορες εκδοχές χρονικής διάρκειας και συνεπώς ποικίλουν οι ανάγκες οργάνωσης του εκπαιδευτικού υλικού, καθώς εξαρτώνται από την έκτασή του. Επομένως, ο διδάσκων μπορεί να επιλέξει μέσα από μια πληθώρα περιβαλλόντων διαχείρισης τάξης (Wiki, Padlet, Edmodo, Weebly κ.ά.) ό,τι θα ανταποκριθεί πληρέστερα στη στοχοθεσία του. Παράλληλα, οι μαθητές πρέπει να είναι εξοικειωμένοι με τον διαμοιρασμό αρχείων (Google docs, ψηφιακά αποθετήρια). Συγκεκριμένα, προτείνονται ιστότοποι διαμοιρασμού εικόνας, όπως Google photos, Instagram, Flickr, ανάλογα με τις προτιμήσεις του διδάσκοντα και τις ανάγκες της εφαρμογής, προκειμένου να δημιουργηθεί και προσβάσιμη, ανατροφοδοτούμενη και ανανεώσιμη συλλογή εικαστικού υλικού. Επιπρόσθετα, θα ήταν βοηθητικό να δημιουργηθεί από τον διδάσκοντα μία λίστα αναπαραγωγής στο Youtube (με ή χωρίς ενεργοποίηση των σχετικών ρυθμίσεων απορρήτου) που θα λειτουργήσει ως μουσικό αποθετήριο. Τέλος, η εξοικείωση με λογισμικά παρουσίασης, κειμενογράφους και εργαλεία Web 2.0 θεωρείται δεδομένη.

Κείμενα

Α. Νεοελληνικής λογοτεχνίας

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Β' Γυμνασίου

[«Ο Διγενής»](#)

Γιώργος Χειμωνάς, [«Εξι χιλιάδες νέοι»](#)

Τόλης Νικηφόρου, [«Όταν πεθαίνει ένα παιδί»](#)

ΚΝΑ Α' Λυκείου

[«Γιατί είναι μαύρα τα βουνά»](#)

[«Ήλιε μου και τρισήλιε μου»](#)

[«Η λυγερή στον Άδη»](#)

Λορέντζος Μαβίλης, [«Λήθη»](#)

Νίκος Καζαντζάκης, [«Το εσωτερικό διάγραμμα της Θείας Κωμωδίας»](#)

Άγγελος Σικελιανός, [«Άγραφον»](#)

ΚΝΑ Β' Λυκείου

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, [«Το μοιρολόγι της φώκιας»](#)

Γιώργος Σεφέρης, [«“Επί Ασπαλάθων...”»](#)

Γ. Φ. Βαφόπουλος, [«Η ελεγεία των αδερφών»](#)

Οδυσσέας Ελύτης, [«Ο Ύπνος των Γενναίων»](#)

Νικηφόρος Βρεττάκος, [«Δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο»](#)

ΚΝΑ Γ' Λυκείου

Μαρία Λαϊνά, [«Δ' Θριαμβικό»](#)

Β. Δημόδους ελληνικής γραμματείας

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Α' Λυκείου

[Το έπος του Διγενή Ακρίτα, «\[Ο θάνατος τον πολεμά\]»](#)

Μπεργαδής, [Απόκοπος, «\[Ειπέ μας αν κρατεί ο ουρανός\]»](#)

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων-Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Μπεργαδής, [Απόκοπος](#)

Γιούστος Γλυκός, [Πένθος θανάτου, ζώης μάταιον και προς Θεόν επιστροφή](#)

Λαυρέντιος Ιερομόναχος, [Διήγησις και οπτασία ωφέλιμος ορθοδόξου τινός Δημητρίου](#)
[Λαϊκή αφήγηση του πανδοχέα \(όστος\)](#)

[Μεγάλον θανατικόν από πανόκλα](#)

Γ. Μεταφρασμένης ξενόγλωσσης λογοτεχνίας

[Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων](#)

ΚΝΑ Β΄ Γυμνασίου

Ναζίμ Χικμέτ, [«Νανούρισμα στο γιο μου»](#)

ΚΝΑ Α΄ Λυκείου

Δάντης Αλιγκέρι, [Θεία Κωμωδία \[Canto 26, Το τέλος του Οδυσσέα\]](#)

ΚΝΑ Β΄ Λυκείου

Κάρολος Μποντλέρ, [«Ανάταση»](#)

ΚΝΑ Γ΄ Λυκείου

Τ. Σ. Έλιοτ, [«Φονικό στην εκκλησιά»](#)

Βλαδίμηρος Μαγιακόφσκι, [«Σύγγεφο με παντελόνια»](#)

Διδακτική πορεία

Α. Ως διδακτικό σενάριο για την Β΄ Γυμνασίου ή την Α΄ Λυκείου (12 διδακτικές ώρες).

Β. Ως project για τη Β΄ Γυμνασίου την Α΄ Λυκείου ή τη Β΄ Λυκείου (3-4 μήνες).

Γ. Ως ευρύτερη εργασία-παρουσίαση (6 μήνες ή όλη η σχολική χρονιά).

Η διδακτική πορεία μπορεί να δομηθεί σε τρεις φάσεις ακολουθώντας μια ερμηνευτική κλιμάκωση, ανεξάρτητα από τη μορφή διδασκαλίας που θα επιλεγεί. Οι φάσεις θα περιγραφούν ενδεικτικά, έτσι ώστε να έχουν εφαρμογή για κάθε τάξη και σε όποιον συνδυασμό κειμένων κριθεί δόκιμο.

Α΄ Φάση

Θεματικός άξονας (1): κείμενα θρηνητικά, θάνατος νέων, απόδοση σεβασμού στους νεκρούς.

Κείμενα από τα σχολικά εγχειρίδια (ενδεικτικά)

- Γιώργος Χειμωνάς, [«Εξι χιλιάδες νέοι»](#)
- Τόλης Νικηφόρου, [«Όταν πεθαίνει ένα παιδί»](#)
- [«Η λυγερή στον Άδη»](#)
- Μπεργαδής, [Απόκοπος, «\[Ειπέ μας αν κρατεί ο ουρανός\]»](#)
- Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, [«Το μοιρολόγι της φώκιας»](#)

Μουσική

- Eric Clapton, [“Tears in heaven”](#)
- Steven Wilson, [“Routine”](#)

Η α' φάση διδασκαλίας προσεγγίζει το θέμα του θανάτου καθ' αυτό, με εκκίνηση τη συναισθηματική φόρτιση του πενθούντος, η οποία εκφράζεται με τρόπο λυρικό και ήρεμο αποπνέοντας σεβασμό και συγκίνηση. Στα κείμενα η αφήγηση μετατρέπει την τραγικότητα του αναπόφευκτου σε ύμνο υπέρ της ζωής και της μνήμης του εκλιπόντος. Η ίδια αισθητική εντοπίζεται και στο μουσικό είδος της ροκ μπαλάντας κατά περίπτωση και δύνανται να αξιοποιηθούν τα προαναφερθέντα τραγούδια στα οποία η θεματική είναι κοινή· ο θρήνος προέρχεται από τους γονείς, σε ήρεμους τόνους ή συγκρατημένη απόγνωση. Η αισθητική του animation στην περίπτωση του Wilson συμβάλλει σε ήπια συγκίνηση χωρίς ενδείξεις φόβου αλλά δυνατού πένθους.

Οι μαθητές οφείλουν να παρατηρήσουν τα παραπάνω μέσα από τη μελέτη των αντίστοιχων κειμένων, όπου το πένθος δίνεται με μέτρο και έντονη ποιητική διάθεση. Στα μεσαιωνικά γραμματαίδια είναι αξιοσημείωτο να διακρίνουν τη χαρά του πατέρα που διαβεβαιώνει τη μητέρα ότι τα παιδιά τους υφίστανται σε μια άλλη διάσταση και είναι ευτυχισμένα, καθώς υπήρξαν αγνά και άδολα. Αντίστοιχα, στον *Απόκοπο* ο αφηγητής, ενώ σαρκαστικά διαβεβαιώνει τους νεκρούς ότι οι εν ζωή τελικά τους ξεχνούν, εξαιρεί τους γονείς που δεν παύουν να θρηνούν για τα νεκρά παιδιά τους.

Β΄ Φάση

Θεματικός άξονας (2): οι «συνομιλίες», η τοπιογραφία, οι συμβολισμοί και οι αντιθέσεις στον άλλο κόσμο.

Κείμενα από τα σχολικά εγχειρίδια (ενδεικτικά)

Στα κείμενα της Α΄ φάσης προστίθενται:

- Οδυσσέας Ελύτης, [«Ο Ύπνος των Γενναίων»](#)
- Γιώργος Σεφέρης, [«Επί Ασπαλάθων...»](#)
- [«Ο Διγενής»](#) (Β΄ Γυμνασίου), [Το έπος του Διγενή Ακρίτα](#), [«\[Ο θάνατος του πολεμά\]»](#) (Α΄ Λυκείου)
- Κάρολος Μποντλέρ, [«Ανάταση»](#)
- Λορέντζος Μαβίλης, [«Λήθη»](#)
- Δάντης Αλιγκέρι, [Θεία Κωμωδία \[Canto 26, Το τέλος του Οδυσσέα\]](#)
- Λαυρέντιος Ιερομόναχος, [Διήγησις και οπτασία ωφέλιμος ορθοδόξου τινός Δημητρίου](#)
- [Λαϊκή αφήγηση του πανδοχέα \(όστος\)](#)

Εικαστικά

- [Κατάλογος τοιχογραφιών με θέμα τον χορό των νεκρών \(danse macabre\)](#)
- [Εικονική περιήγηση στον «Κήπο των επίγειων απολαύσεων» του Ιερώνυμου Μπος](#)
- [Εικονική ξενάγηση στην Capella Sistina](#)
- Ντύρερ, [«Μελαγχολία» \(1514\)](#)
- Ντύρερ, [«Ο ιππότης, ο θάνατος, ο διάβολος» \(1514\)](#)

Μουσική

- Mozart, [“Requiem”](#) & Mozart, [“Requiem: Dies Irae”](#)
- Camille Saint-Saëns, [“Danse Macabre”](#) & [“Danse Macabre” \(Tim Burton style\)](#)
- Nina Hagen, [“Naturträne” \(μεταφρασμένοι στίχοι στα αγγλικά\)](#)

- Led Zeppelin, "[In my time of dying](#)"
- Clutch, "[Gone cold](#)"
- Rolling Stones, "[Dancing with Mr D](#)"
- Guns N' Roses, "[Knockin' On Heaven's Door](#)"
- Simon and Garfunkel, "[Sound of Silence](#)"
- Μάνος Χατζιδάκις, "[Ο υπότης κι ο θάνατος](#)"

Στη φάση αυτή οι μαθητές μελετούν και οργανώνουν τις συμβολικές συντεταγμένες που διατρέχουν τον παραπάνω κατάλογο έργων, με κύριο άξονα τη σήμανση του δυσοίωνου τοπίου. Η αφετηρία της φάσης αυτής συνίσταται στην αντίθεση σκότους και φωτός που χαρακτηρίζει κυρίως το καθολικό δόγμα και τους αντίστοιχους εκκλησιαστικούς ύμνους. Η «Ημέρα Οργής» ([Dies Irae](#)), τμήμα της καθολικής νεκρώσιμης ακολουθίας, και το εκκλησιαστικό μοτίβο του Μακάβριου Χορού (Dance Macabre) αποτελούν στοιχεία έμπνευσης μέχρι σήμερα. Στόχος της τέχνης σε αυτήν τη φάση είναι ο συνδυασμός τρόμου και λύτρωσης, τόσο αντιφατικός που προοιωνίζει τον παραλογισμό και τον υπερφυσικό κόσμο του ονείρου (πολλοί μελετητές συνδυάζουν την αισθητική αυτή με στοιχεία του υπερρεαλισμού, ειδικά στην περίπτωση του Ιερώνυμου Μπος).

Η ποικιλία και το εύρος ενός εννοιολογικού χάρτη με σύμβολα του θανάτου και της τοπιογραφίας του εναπόκεινται στην εμβάθυνση που θα δοθεί από τον διδάσκοντα σε συνδυασμό με την ηλικιακή ομάδα των μαθητών. Το όνειρο του *Απόκοπου* παραπέμπει στο δέντρο της ζωής που το ροκανίζουν ένα άσπρο και ένα μαύρο ποντίκι (φως και έρεβος). Αλλού ο συμβολισμός περιλαμβάνει νερά, πηγές, βάρκες. Σε άλλη κατηγορία ανήκουν οι καβαλάρηδες, οι σκοτεινές ή σκουρόχρωμες φυσιογνωμίες και τα δυσοίωνα τοπία. Σε κάθε περίπτωση, η σύνθεση εικόνων είναι προφανής και κινεί άξονες αναφοράς που εντοπίζονται εύκολα και μπορούν να οργανωθούν από τους μαθητές σε συνδυασμό με τους στίχους των τραγουδιών.

Το αισθητικό αποτέλεσμα εναλλάσσεται από υποβλητικό και τρομακτικό (γοτθική τέχνη) σε λυτρωτικό, φωτεινό σωτήριο. Η σωτηρία του φωτός, η διαφυγή από τον Άδη, η έμμεση κριτική στην παπική εξουσία που ανακύπτει στον όψιμο Μεσαίωνα (Δάντης) και στην πρώιμη Αναγέννηση αποδίδουν μία νέα διάσταση του θανάτου στην οποία κυριαρχεί το grotesco και το gothic στοιχείο.

Γ' Φάση

Θεματικός άξονας (3): ο θάνατος ως τιμωρία-εκδίκηση ή δικαίωση-κάθαρση.

Κείμενα: Ισχύουν και προϋποτίθενται όλα τα κείμενα των φάσεων α' και β'.

- Γιώργος Σεφέρης, [«Επί Ασπαλάθων...»](#)

Εικαστικά

- Anonymous, [“Je suy le poure Diable”](#)
- Ζερικό, [«Η σχεδία της Μέδουσας»](#)

Μουσική

- Death, [“Leprosy”](#)
- Death, [“Infernal Death”](#)
- Slayer, [“War Ensemble”](#)
- Black Sabbath, [“Black Sabbath”](#)
- Black Sabbath, [“Electric Funeral”](#)

Στην τελευταία φάση οι μαθητές ολοκληρώνουν τη μελέτη, εισδύοντας σε πιο σκοτεινές πτυχές ερμηνείας, με πιο αντιπροσωπευτική την αισθητική του μουσικού είδους της death metal. Στην Καθολική Εκκλησία η περιγραφή του θανάτου πήρε αρχικά τη μορφή τιμωρίας, κάθαρσης και εξιλέωσης. Η εκκλησιαστική εικονογραφία παραπέμπει στην πλατωνική θεωρία της μετά θάνατον ζωής, όπου οι νεκροί δοκιμάζονται και κρίνονται για τις πράξεις τους σε χίλια χρόνια απόλαυσης ή τιμωρίας. Στην περίπτωση του Αρδιαίου, δεν υπήρξε απαλλαγή μετά το πέρας της τιμωρίας ως αποτέλεσμα της ειδεχθούς δράσης του. Τα Τάρταρα, η αιώνια κόλαση συνιστούν αφορμή παραίνεσης και σωφρονισμού για τους παρεκκλίνοντες πιστούς.

Το στοιχείο αυτό υπάρχει στα κείμενα της δημόδους μεσαιωνικής γραμματείας, χωρίς ωστόσο να απηχεί τους υπερβολικούς τόνους της δυτικής γοθτικής παράδοσης. Στην *Οπτασία* (βλ. Β' φάση) ο Δημήτριος φροντίζει να αφηγηθεί τη συνάντησή του με τους γείτονες που είχαν διαπράξει ανομίες και βρέθηκαν σε ένα δυστοπικό περιβάλλον δυστυχείς και κατηφείς. Οι μαθητές αναμένεται να συμπεράνουν ότι στη θεματική που μελέτησαν ενυπάρχει και το ηθικοδιδασκτικό στοιχείο της τιμωρίας και της δικαίωσης, που χρησιμοποιείται ως άσκηση εξουσίας και ελέγχου· να ανακαλύψουν, επομένως, την πολιτική διάσταση μέσα από τη θρησκευτική, η οποία εντοπίζεται και στη metal μουσική με τη μορφή της κοινωνικής και πολιτικής καταγγελίας.

ΣΤ. ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΤΗ

Death Metal

<p>Death, "Leprosy"</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=YdproRHjQus</p>	<p>Bodies deformed way beyond belief Cast out from their concerned society Flesh contorting day after day Freak of the dark world is what the people say</p> <p>Their lives decay before their eyes There is no hope of cure Among their own kind they live A life that's so obscure First an arm and then a leg Deterioration grows Rotting while they breathe - Death comes slow</p> <p>Leprosy will take control and bring you to your death No chance of a normal life to live just like the rest Leprosy will spread with time, your body soon to change Appearance becomes hideous a sight too much to take</p> <p>Tuberculoid the most severe Decay of the nerves comes fast Sense of feeling soon to be gone Life will never last</p> <p>No hope of recovery after the nerves are eaten away Damage is done you feel no more pain Bones decay deterioration grows</p>
--	---

	<p>Origin of this horrid disease nobody knows</p> <p>Their lives decay before their eyes There is no hope of cure Among their own kind they live A life that's so obscure First an arm and then a leg Deterioration grows Rotting while they breathe - Death comes slow</p> <p>Leprosy will take control and bring you to your death No chance of a normal life to live just like the rest Leprosy will spread with time, your body soon to changel Appearance becomes hideous a sight too much to take</p>
<p>Death, "Pull the plug"</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=gg2SiFqQw8Q</p>	<p>Memories is all that's left behind As I lay and wait to die Little do they know That I hear their choice of life</p> <p>End it now, it is the only way Too cruel, that is what they say Release me from this lonely world There is no hope - Why don't you</p> <p>Pull the plug Let me pass away Pull the plug Don't want to live this way</p> <p>Once I had full control of my</p>

	<p>life I now behold a machine decides my fate End it now it's all too late</p> <p>What has now been days, it seems like years To stay like this is what I fear Life ends so fast, so take your chance And make it last</p> <p>End it now, it is the only way Too cruel, that is what they say Release me from this lonely world There is no hope - Why don't you</p> <p>Pull the plug Let me pass away Pull the plug Don't want to live this way</p>
<p>Death, “Infernal Death” https://www.youtube.com/watch?v=Uvr8ZAcDR5I</p>	<p>Piling the bodies Burn them in the night Skin grows black and withered Decayed smell will rise Existence fading Into ashes Burn those bodies To Infernal death Human coals are burning Repulsive yet so true Open graves are scattered When the work is through Existence fading Into ashes Burn those bodies To Infernal death</p>

<p>Slayer, “War Ensemble” https://www.youtube.com/watch?v=O7YpCzJYaiU</p>	<p>Propaganda death ensemble Burial to be Corpses rotting through the night In blood laced misery Scorched earth the policy The reason for the siege The pendulum it shaves the blade The strafing air blood raid Infiltration push reserves Encircle the front lines Supreme art of strategy Playing on the minds Bombard till submission Take all to their graves Indication of triumph The number that are dead [CHORUS] Sport the war, war support The sport is war, total war When victory's a massacre The final swing is not a drill It's how many people I can kill [CHORUS] Be dead friend from above When darkness falls Descend into my sights Your fallen walls Spearhead break through the lines Flanked all around Soldiers of attrition Forward their ground Regime prophetic age Old in its time Flowing veins run on through Deep in the Rhine Center of the web All battles scored What is our war crimes</p>
--	---

	(Era forever more...war) Propaganda war ensemble Burial to be Bones shining in the night In blood laced misery Campaign of elimination Twisted psychology When victory is to survive And death is defeat [CHORUS] Sport the war, war support The sport is war, total war When the end is a slaughter The final swing is not a drill It's how many people I can kill
--	---

Doom Metal

Black Sabbath, [“Black Sabbath”](#)

What is this that stands before me?
 Figure in black which points at me
 Turn around quick, and start to run
 Find out I'm the chosen one
 Oh no
 Big black shape with eyes of fire
 Telling people their desire
 Satan's sitting there, he's smiling
 Watches those flames get higher and higher
 Oh no, no, please god help me!
 Is it the end, my friend?
 Satan's coming 'round the bend
 People running 'cause they're scared
 The people better go and beware
 No, no, please, no

Black Sabbath, [“Electric Funeral”](#)

Reflex in the sky warn you you're gonna die
Storm coming, you'd better hide from the atomic tide
Flashes in the sky turns houses into sties
Turns people into clay, radiation minds decay
Robot minds of robot slaves lead them to atomic rage
Plastic flowers, melting sun, fading moon falls upon
Dying world of radiation, victims of mad frustration
Burning globe of oxy'n fire, like electric funeral pyre
Buildings crashing down to a cracking ground
Rivers turn to wood, ice melting to flood
Earth lies in death bed, clouds cry water dead
Tearing life away, here's the burning pay
Electric funeral
Electric funeral
Electric funeral
Electric funera

Rock

Rolling Stones, [“Dancing with Mr D”](#)

Yeah, down in the graveyard where we have our tryst
The air smells sweet, the air smells sick
He never smiles, his mouth merely twists
The breath in my lungs feels clinging and thick
But I know his name, he's called Mr. D
And one of these days he's gonna set you free
A human skulls is hangin' right 'round his neck
The palms of my hands is clammy and wet
Lord, I was dancin', dancin', dancin' so free
Dancin', dancin', dancin' so free
Dancin'
(Lord, keep your hand off me)
Dancin' with Mr. D, with Mr. D, with Mr. D
Will it be poison, I put in my glass
Will it be slow or will it be fast?
The bite of a snake, the sting of a spider
A drink of Belladonna on a Toussaint night
Hiding in a corner in New York City
Lookin' down a forty-four in West Virginia

I was dancin', dancin', dancin' so free
 Dancin', dancin', dancin' so free
 Dancin'
 (Lord, keep your hand off me)
 Dancin' with Mr. D, with Mr. D, with Mr. D, with Mr. D
 Dancin', dancin', dancin', dancin'
 Dancin', dancin', dancin', dancin'
 Lord, I was dancin', dancin', dancin' so free
 Dancin', dancin', dancin' so free
 Dancin'
 (Lord, keep your hand off me)
 Dancin' with Mr. D, with Mr. D, with Mr. D
 One night I was dancin' with a lady in black
 Wearin' black silk gloves and a black silk hat
 She looked at me longin' with black velvet eyes
 She gazed at me strange, all cunning and wise
 Then I saw the flesh just fall off her bones
 The eyes in her skull was burnin' like coals
 Lord, have mercy, fire and brimstone
 I was dancin' with Mrs. D
 Lord, I was dancin', dancin', dancin' so free
 I was dancin', dancin', dancin' so free
 Dancin', dancin', dancin' so free
 Dancin', dancin'
 I was dancin', dancin'
 (Lord, keep your hand off me)
 Dancin', dancin'
 Dancin', dancin'
 Dancin', dancin'

Clutch, ["Gone cold"](#)

Swan boats
 In daisy chains
 Can't seem to recall
 My true given name
 I see my footprints
 How they come, how they go
 Was that yesterday?
 Or only a moment ago?
 My heart has gone
 I've gone cold

My heart has gone
I've gone cold
The past gives way
To a cold winter field
The ground below
Hard as steel
Beyond the hill
A distant song
But that hill
Keeps going on and on
My heart has gone
I've gone cold
My heart has gone
I've gone cold
Swan boats
In daisy chains
Can't seem to recall
Any given name
I see the footprints
How they come, how they go
Was that only a moment?
Or many years ago?
My heart has gone
I've gone cold
My heart has gone
I've gone cold
My heart has gone
I've gone cold
My heart has gone
I've gone cold

Metallica, ["Fade to black"](#)

Life it seems to fade away
Drifting further everyday
Getting lost within myself
Nothing matters no one else
I have lost the will to live
Simply nothing more to give
There is nothing more for me
Need the end to set me free

Things not what they used to be
 Missing one inside of me
 Deathly loss this can't be real
 Cannot stand this hell I feel
 Emptiness is filling me
 To the point of agony
 Growing darkness taking dawn
 I was me but now, he's gone
 No one but me can save myself, but it's too late
 Now I can't think, think why I should even try
 Yesterday seems as though it never existed
 Death greets me warm, now I will just say goodbye
 Goodbye

Led Zeppelin, ["In my time of dying"](#)

In my time of dying, want nobody to mourn
 All I want for you to do is take my body home
 Well, well, well, so I can die easy
 Well, well, well, so I can die easy
 Jesus, gonna make up, sure enough
 Jesus, gonna make up
 Jesus, gonna make up my dyin' bed.
 Meet me, Jesus, meet me. Meet me in the middle of the air
 If my wings should fail me, Lord. Please meet me with another pair
 Well, well, well, so I can die easy
 Well, well, well, so I can die easy
 Jesus, gonna make up... somebody, somebody... oh, oh
 Jesus gonna make up... Jesus gonna make it my dyin' bed
 Oh, Saint Peter, at the gates of heaven... Won't you let me in
 I never did no harm. I never did no wrong
 Oh, Gabriel, let me blow your horn. Let me blow your horn
 Oh, I never did, did no harm.
 I've only been this young once. I never thought I'd do anybody no wrong. No, not once.
 Oh, I did somebody some good. Somebody some good...
 Oh, did somebody some good. I must have did somebody some good...
 I see their smiling faces
 And I see them in the streets
 And I see them in the field

And I hear them shouting under my feet
And I know it's got to be real
Oh, Lord, deliver me
All the wrong I've done
You can deliver me, Lord
I only wanted to have some fun.
Hear the angels marchin', hear the' marchin', hear them marchin',
hear them marchin', the' marchin'
Oh my Jesus...
Oh my Jesus
Its got to be my Jesus,
Oh take me home
Oh, don't you make it my dyin', dyin', dyin'...
Its got to be my Jesus
And I hear the angels singin
Here they come! Here they come!
Bye-bye, bye-bye
Wont ya, Jesus?
(Studio chatter: "Cough", "That's gonna be the one")

Eric Clapton, ["Tears in heaven"](#)

Would you know my name
If I saw you in heaven?
Would it be the same
If I saw you in heaven?
I must be strong
And carry on
'Cause I know I don't belong
Here in heaven
Would you hold my hand
If I saw you in heaven?
Would you help me stand
If I saw you in heaven?
I'll find my way
Through night and day
'Cause I know I just can't stay
Here in heaven
Time can bring you down
Time can bend your knees
Time can break your heart

Have you begging please
Begging please
Beyond the door
There's peace, I'm sure
And I know there'll be no more
Tears in heaven
Would you know my name
If I saw you in heaven?
Would it be the same
If I saw you in heaven?
I must be strong
And carry on
'Cause I know I don't belong
Here in heaven
'Cause I know I don't belong
Here in heaven

Blue Oyster Cult, [“\(Don't\) Fear the Reaper”](#)

All our times have come
Here, but now they're gone
Seasons don't fear the reaper
Nor do the wind, the sun or the rain
(We can be like they are)
Come on baby
(Don't fear the reaper)
Baby take my hand
(Don't fear the reaper)
We'll be able to fly
(Don't fear the reaper)
Baby I'm your man
La, la la, la la
La, la la, la la
Valentine is done
Here but now they're gone
Romeo and Juliet
Are together in eternity
(Romeo and Juliet)
40,000 men and women every day
(Like Romeo and Juliet)
40,000 men and women every day

(Redefine happiness)
 Another 40,000 coming every day
 (We can be like they are)
 Come on baby
 (Don't fear the reaper)
 Baby take my hand
 (Don't fear the reaper)
 We'll be able to fly
 (Don't fear the reaper)
 Baby I'm your man
 La, la la, la la
 La, la la, la la
 Love of two is one
 Here but now they're gone
 Came the last night of sadness
 And it was clear she couldn't go on
 Then the door was open and the wind appeared
 The candles blew and then disappeared
 The curtains flew and then he appeared
 (Saying, "Don't be afraid")
 Come on baby
 (And she had no fear)
 And she ran to him
 (Then they started to fly)
 They looked backward and said goodbye
 (She had become like they are)
 She had taken his hand
 (She had become like they are)
 Come on baby
 (Don't fear the reaper)

Guns N' Roses, ["Knockin' On Heaven's Door"](#)

Mama take this badge from me
 I can't use it anymore
 It's getting dark too dark to see
 Feels like I'm knockin' on heaven's door
 Knock-knock-knockin' on heaven's door, hey, hey, hey, yeah
 Knock-knock-knockin' on heaven's door
 Knock-knock-knockin' on heaven's door, yeah
 Knock-knock-knockin' on heaven's door, yeah

Woah, yeaha
Woah, yeaha
Mama put my guns in the ground
I can't shoot them anymore
That cold black cloud is comin' down
Feels like I'm knockin' on heaven's door
Knock-knock-knockin' on heaven's door, hey, hey, hey, hey, yeah
Knock-knock-knockin' on heaven's door
Knock-knock-knockin' on heaven's door, yeah
Knock-knock-knockin' on heaven's door, yeah
"You just better start sniffin' your
Own rank subjugation jack 'cause it's
Just you against your tattered libido,
The bank and the mortician, forever man
And it wouldn't be luck if you could
Get out of life alive"
Knock-knock-knockin' on heaven's door, hey, hey, hey, hey, yeah
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door, yeah
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door, woah, woah yeah
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door, woah yeah
Knock-knock-knockin' on heaven's door,
Knock-knock-knockin' on heaven's door, woah, oh yeah

Λοιπά είδη

Steven Wilson, [“Routine”](#) [απώλεια και άρνηση, καλλιτεχνικό animation clip]

What do I do with all the children's clothes
such tiny things that still smell of them
And the footprints in the hallway
onto my knees scrub them away
And how to be of use make the tea and the soup
All of their favorites throw them away
And all their schoolbooks and the running shoes
Washing them clean in dirty steel sink

Routine keeps me in line
 Helps me pass the time
 Concentrate my mind
 Helps me to sleep
 And keep making beds and keep the cat fed
 Open the Windows let the air in
 And keep the house clean and keep the routine
 Paintings they made still stuck to the fridge
 Keep cleaning keep ironing
 Cooking their meals on the stainless steel hob
 Keep washing keep scrubbing
 Long until the dark comes to bruise the sky
 Deep in the debt to night
 Routine keeps me in line
 Helps me pass the time
 Helps me to sleep
 Routine keeps me in line
 Helps me pass the time
 Helps me to sleep
 The most beautiful morning forever
 Like the ones from far off, far off away
 With the hum of the bees in the jasmine sway
 Don't ever let go
 Try to let go
 Don't ever let go
 Try to let go
 Don't ever.....

Simon and Garfunkel, [“The sound of silence”](#)

Hello darkness, my old friend
 I've come to talk with you again
 Because a vision softly creeping
 Left its seeds while I was sleeping
 And the vision that was planted in my brain
 Still remains
 Within the sound of silence
 In restless dreams I walked alone
 Narrow streets of cobblestone
 'Neath the halo of a street lamp
 I turned my collar to the cold and damp

When my eyes were stabbed by the flash of a neon light
That split the night
And touched the sound of silence
And in the naked light I saw
Ten thousand people, maybe more
People talking without speaking
People hearing without listening
People writing songs that voices never share
And no one dared
Disturb the sound of silence
"Fools" said I
"You do not know, silence like a cancer grows
Hear my words that I might teach you
Take my arms that I might reach you"
But my words like silent raindrops fell
And echoed
In the wells of silence

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

1. Να παρακολουθήσετε το βίντεο [Steven Wilson, "Routine"](#) και να γράψετε την αφήγηση της μητέρας σε πρώτο πρόσωπο.
2. Να μεταφράσετε τους στίχους από το [Eric Clapton, "Tears in heaven"](#) και να τους αποδώσετε αφηγηματικά.
3. Ποια κοινά σημεία παρατηρείτε με το έργο [Οπτασία Δημητρίου](#);
4. Πώς εκφράζεται ο θρήνος των γονιών για τα αδικοχαμένα παιδιά; Να γράψετε ένα κείμενο με τα κοινά σημεία.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. Να παρακολουθήσετε παράλληλα τα βίντεο [Nina Hagen, "Naturträne"](#) (& [μεταφρασμένοι στίχοι στα αγγλικά](#)) και [Danse Macabre \(Tim Burton style\)](#) και να καταγράψετε τις στυλιστικές ομοιότητες που παρατηρείτε (μακιγιάζ, απόδοση ματιών).
2. Να μελετήσετε τον πίνακα του [Ντύρερ, Μελαγχολία \(1514\)](#).

3. Αναζητήστε ομοιότητες απόδοσης των προσώπων με τον [Κατάλογο τοιχογραφιών με θέμα το χορό των νεκρών \(danse macabre\)](#).
4. Να αναζητήσετε μια κοινή αφήγηση με το απόσπασμα [Πένθος Θανάτου](#) και να καταγράψετε τις εντυπώσεις σχετικά με την απόδοση του Κάτω Κόσμου.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

α) Σας δίνετε ο ακόλουθος [χάρτης περιήγησης στα μουσικά γένη](#). β) Διαβάστε το [Μεγάλον θανατικόν από πανόκλα](#). γ) Διαβάστε το ποίημα του Σεφέρη «[Επί Ασπαλάθων...](#)». δ) Περιηγηθείτε στον [Κήπο των επίγειων απολαύσεων](#) του Ιερώνυμου Μπος. ε) Παρακολουθήστε το βίντεο [Death-“Leprosy”](#) και μεταφράστε τους στίχους. στ) Τοποθετήστε τα δεδομένα της έρευνάς σας σε μια ηλεκτρονική αφίσα glog ([Glogster](#)), διατηρώντας την αισθητική που αναλογεί στο ύφος των κειμένων. Μπορείτε να αναζητήσετε κι άλλα μουσικά κομμάτια από τον χάρτη μουσικής.

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Ο τρόπος παρουσίασης της διδακτικής πορείας καλύπτει διαφορετικές εκδοχές και επαφίεται στην επιλογή του διδάσκοντα να διαχειριστεί ένα τμήμα του προτεινόμενου υλικού.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
